

Recenze a zprávy

Inspirativní konference o dějinách dítěte v Krakově.

Dějiny dětství a dítěte patří již od dob Philippa Arièse a Jean-Louise Flandrina k poměrně frekventovaným tématům evropské kulturní historie. Relativně pozdními ovšem nesporně pozoruhodnými ozvěnami tohoto tématu v českém historickém milieu byly mj. konference uspořádané v roce 2002 Univerzitou Pardubice nebo v roce 2010 Archivem hlavního města Prahy. Ve dnech 17. a 18. října 2012 proběhla také v polském Krakově mezinárodní vědecká konference s barokně košatým názvem *W kręgu rodziny epok dawnych – rytmy życia, rytmy codzienności – dzieciństwo*, jejímž pořadatelem byl krakovský Instytut historii Uniwersytetu Pedagogicznego.

Přes široké chronologické i tématické spektrum referátů bylo z celkového rozložení příspěvků patrné, že za organizací konference stála vynikající znalkyně polského raného novověku (zejména „ženských dějin“ a využívání testamentů ke studiu mentalit) Bożena Popiolek.

Konferenci zřejmě nemohl začít nikdo povolanější než Dorota Źołądz-Strzelczyk, která nesmírně zajímavě nastínila v intencích cassirerovsko-gurevičovského chápání prostoru a času, pojímaných nikoliv jako objektivně dané veličiny, nýbrž jako nahlížecí formy lidského vědomí, prostor, v němž se pohybovalo dítě v raně novověkém Polsku. Za použití powerpointové prezentace bohatého ikonografického materiálu, s nímž se lze vesměs také setkat v obrazové příloze poslední knihy Doroty Źołądz-Strzelczyk a Katarzyny Kabacińskiej-Luczak *Codziennosc dziecięca opisana slowem i obrazem* (Warszawa 2012), byli účastníci konference vtaženi do dětského prostoru antinomicky pocítovaného jednou jako teplý, příjemný (a většinou spojený s asistencí žen), jindy jako chladný a krutý (převážně mimo rodný dům). Potom byl podrobně zkoumán dětský prostor privátní i školní a rekvizity (v podobě dětského mobiliáře), které jej spoluutvářely. Následující příspěvek Urszuly Sowiny byl jednou z pouhých dvou konferenčních sond, přesahujících z raného novověku směrem k medievistice. Prof. Sowina zkoumala, podle vlastních slov, značně fragmentárně dochovanou pramennou základnu polských pozdně středověkých testamentů a její využitelnost při studiu rodinných vztahů v tehdejší Krakově, přičemž se metodologicky (což může být pro české badatele potěšující) opírala o práce Martina Nodla. Další referát Ewy Dubas-Urwanowicz již byl opět plně zakotven v raném novověku a sledoval právně-historické aspekty poručnictví v polsko-litevském státě. Podobný zájem, časové rozmezí i geografický přesah do Litvy (v Polsku však plně pochopitelný) byl

patrný také v mimořádně do úvodního bloku zařazeném referátu Lidie Korczak, týkajícím se ochrany osiřelých dětí jak se jeví v nejstarší knize litevské „metryky“ z let 1511–1518. Celý jeden blok odpoledního jednání krakovské konference jako by byl předznamenán příspěvkem známého historického demografa Cezaryho Kukla, jenž se neomezil jen na studium nukleární rodiny v Polsku druhé poloviny 18. století, ale svou pozornost upřel na rodinu širší zahrnující dědečky i babičky, inspirovan podle vlastních slov jednak Jacquesem Dupaquierem a jeho prací na podobné téma ve francouzském prostoru a jednak tím, že se sám stal v nedávné době dědečkem. V úvodní části konference bohužel nezazněly s napětím očekávané referáty Bogdana Roka a Krzysztofa Zamorskiego, zato byl osvěžen dvěma vystoupeními, která se vymykala převládajícímu historickému traktování raně novověké polské rodiny a místa dítěte v ní. První připravil lékař a historik medicíny Tomasz Sioda, který se na základě studia starých tisků z oboru lékařství snažil konfrontovat raně novověké oživovací praktiky zdánlivě mrtvých dětí s těmi současnými. Druhé vykročení z hlavní linie úvodní části konference představovalo pojednání turecké historičky Sabire Arik o školách a žácích v Osmanské říši s důrazem na 19. a první polovinu 20. století doprovázené bohatým fotografickým materiálem v powerpointu.

Odpolední jednání prvního dne konference již byla rozdělena do dvou sekcí, z nichž v druhé, zaměřené na děti ve stínu válek a vnějšího ohrožení, zazněly dva pozoruhodné referáty věnované dětem v raném novověku. Autorem prvního byl i v Čechách známý badatel věnující se mj. dějinám lidové zbožnosti nebo staropolskému čarodějnictví Tomasz Wiślicz, jenž zacílil svou pozornost na infanticidu v barokním Polsku, druhý referát připravil Franciszek Leśniak z pořádající instituce. Mezi ostatními příspěvky, týkajícími se zejména 20. století, dominovalo téma obrazu dítěte v dobách nacismu.

Celá první sekce, zaměřená k obrazu dítěte v pramenech, zahrnovala naopak jen příspěvky z období raného novověku (s výjimkou středověkého přesahu u prvního referátu). Jednání v druhé sekci moderované příznačně Cezarym Kuklem zahájila dvojice českých archivářek Olgy Fejtové a Kateřiny Jíšové, které zkoumaly způsoby, jakými se odráží rodina a dítě v pražských testamentech sklonku středověku a počátku novověku. Následující dva referáty slovenských historiček Miloslavy Bodnárové a Marcely Domenové se věnovaly demografické struktuře východoslovenských měst (Košice a Prešov) v 16. století. U první z přednášejících zaujalo přítomné její srovnání odlišných poměrů v polských a uherských městech, u druhé mladé badatelky pak precizně připravená powerpointová prezentace i využití ojedinělého pramene pro historicko-demografický výzkum v předstatistickém období. Následující referát Martina Gadochy z domácího pracoviště, upomínající svým pojetím na známá vystoupení Andrzeje Klondera, již otvíral druhou, kulturněhistorickou linii studia dítěte v raném novověku zajímavými informacemi o odkazech dětem z konkrétních pozůstalostních inventářů krakovských měšťanů barokního období.

Litevská badatelka Jolita Sarcevičienė se zabývala relacemi mezi dětmi a rodiči v tištěných knihách litevské provenience v období 18. století. Na její vystoupení do jisté míry navázal žák nepřítomného Bogdana Roka Filip Wolański, jenž se věnoval (s odkazy na dílo Krzysztofa Brachy) vztahům rodičů a dětí v homiletické literatuře polského baroka a zkoumal mj., jak se v těchto pramenech odrážejí názory převzaté z Galéna nebo sv. Bernardina. Z hlediska heuristického obdobným ale tématicky velmi specifickým badatelským tématem bylo to, které prezentovala domácí Urszula Kicińska, studující obraz neplodnosti v pohřebních kázáních. Ještě před tímto referátem zazněl příspěvek Jiřího Wolfa věnovaný mužskému pohledu na dítě v barokních Čechách na základě tří málo zkoumaných rukopisů z měšťanského prostředí.

Řadu zajímavých vystoupení přinesl i druhý den konference, přičemž nejpočetněji byli zastoupeni referenti z domácího Uniwersytetu Pedagogicznego, což odpovídalo i tématické orientaci obou sekcí konferenčního jednání zabývajících se výchovou a vzděláváním v minulosti. Z první sekce je třeba zmínit za geografický rámec polsko-litevského státu zasahující příspěvky věnované výchově v Anglii v 16. století (Andrzej Kuropatnicki, Natalia Giza), ve Virginii (Paweł Konieczny) nebo referát zaměřený na pedagogické působení knih německé spisovatelky Sophie von La Roche (Aleksandra Bednarowska).

Na celém pojetí krakovské konference byla patrná dlouhodobější vazba polské historiografie k francouzskému dějepiscectví (tak jako je dosud zřetelné provázání dějezpytu českého a německo-rakouského), projevující se na jedné straně důrazem na kvantifikovatelná data v linii historicko-demografické (Cezary Kuklo), která však byla ve většině dalších referátů překryta živým intereselem o konkrétního člověka dávných věků v intencích francouzské *nouvelle histoire*. Konference probíhala v neobyčejně příjemné a *sit venia verbo* produchovnělé atmosféře, ze které nebylo, alespoň z mého subjektivního hlediska vnějšího nezainteresovaného pozorovatele, cítit vzájemné soutěžení či dokonce konkurenční boj, ale naopak radost z nově objevených pramenů a možnosti spolupracovat s ostatními badateli z oboru na vytváření stále ucelenější mozaiky vlastní minulosti.

Jiří Wolf

Mezinárodní konference *Panovnícke a aristokratické dvory v období neskorého stredoveku a raného novoveku / Uralkodói és főri udvarok a késő középkorban és kora újkorban* (Smolenice, 22. – 24. října 2012).

Třídenní vědecké sympozium v Kongresovém centru Slovenské akademie věd uspořádaly Historický ústav Slovenské akademie věd Bratislava ve spolupráci s Historickým ústavem Filozofického výzkumného centra Maďarské akademie věd Budapešť, přičemž kon-

krétní organizace se ujali i v zahraničí dobře známí vědci Tünde Lengyelová za slovenskou a Géza Pálffy za maďarskou stranu. V úvodních slovech si zástupci maďarské a slovenské historiografie velmi pochvalovali úroveň vzájemné spolupráce v posledním deceniu a dokládali to řadou konkrétních akcí, jež od počátku 3. tisíciletí uspořádali. Mohou se skutečně pochlubit tím, co na oficiální úrovni obou zemí není rozhodně standardem – zorganizovali více jak deset společných setkání, z nichž vycházely a nadále vycházejí konferenční sborníky.¹ Koordinace společných výzkumů dějin bývalých Uher je v jejich případě nepřehlédnutelná a zaslouží si uznání. Kéž by byly natolik propojené též výzkumné aktivity české a rakouské historiografie!

V říjnu 2012 se ve Smolenicích konala konference na téma dějin pozdně středověkých a raně novověkých panovnických a šlechtických dvorů v Uhrách a z důvodu srovnání byli pozváni i odborníci z okolních zemí. Bohužel však nebyly zastoupeny všechny historiografie, jež by přicházely v úvahu. Na akci přijal pozvání pouze jeden Polák (Varšava), jedna Rumunka (Kluž) a tři Češi (všichni z Univerzity Pardubice), citelně tu tedy chyběli zástupci z Rakouska, Chorvatska či Slovinska. Z toho důvodu se hlavními konferenčními jazyky stala maďarština a slovenština, přičemž bylo zajištěno velmi kvalitní simultánní tlumočení.

Na tomto místě nebudeme podávat podrobný rozbor všech příspěvků, spíše se soustředíme na obecnější zhodnocení vyznění konference a zastavíme se u některých, z našeho pohledu výjimečných příspěvků.

Předně je nutné zdůraznit, že – jak už se to někdy stává – ne všechna vystoupení zapadla do tématu konference. V tomto případě jich ale bylo poměrně hodně a jejich společným jmenovatelem se stalo to, že v názvu slibovaly něco jiného, než pak bylo skutečně předneseno. Například rumunská historička Enikő Rűsz-Fogarasi (Kluž) slibovala promluvit o městě Alba Iulia a jeho vztahu ke dvoru sedmihradských vévodů, ve skutečnosti se však zabývala měšťanskou každodenností na základě studia kriminality a testamentů. Zuzana Ludiková (Bratislava) oznamovala, že se bude věnovat dvorům královských místodržitelů v 16. století, ale seznámila přítomné pouze se stručnými životopisy jednotlivých místodržitelů, aby je následně (ne zcela organicky) doplnila zajímavým obrazovým materiálem zachycujícím artefakty, vzniklé v okruhu těchto mužů. Však také v diskusi zaznělo, že se jednalo o pohled na téma „z výšky“ a bylo vyjádřeno přání, aby „*letadlo jednou přistálo*“. Maďarka Orsolya Bubryák (Budapešť) zase přijela s příspěvkem o Smolenici a dvoře Erdődyů v 17. – 18. století, hovořila však pouze o stavebních dějinách smo-

1 Viz sborníky Anna FUNDÁRKOVÁ – Géza PÁLFFY (edd.), *Pálfióvci v novoveku*, Bratislava – Budapešť 2003; Tünde LENGYELOVÁ (ed.), *Žena a právo. Právne postavenie žien v minulosti*, Bratislava 2004; Blanka SZEGHYOVÁ (ed.), *The Role of Magic in the Past. Learned and Popular Magic, Popular Beliefs and Diversity of Attitudes*, Bratislava 2005; Tünde LENGYELOVÁ – Enikő CSUKOVITS (edd.), *Z Bardejova do Prešporku*, Prešov – Bratislava 2006 a mnoho dalších.

lenického sídla a tu a tam doplnila informace o tom, jaké předměty uměleckého řemesla erdödyovské provenience se dodnes dochovaly. Názvem vystoupení mátl i slovenský kolega Tomáš Janura (Bratislava), jehož příspěvek měl pojednat o úřednících na dvoře Jana Křtitele Illésházyho v druhé půli 18. věku, ovšem nakonec byl „jen“ o hospodářských úřednících na panství Trenčín. Na druhou stranu se mu ale podařilo představit tyto lidi v přesvědčivých a životných medailonech a ukázat, jak konfliktní společenství mužů to bylo. Tím ovšem výčet zdaleka nekončí, částečně mimo kontext tématu konference se pohybovalo celkem cca osm příspěvků z 27, jež zazněly.

Druhým nešvarem, jenž je přítomen nejen ve slovenské a maďarské historiografii, je značná popisnost a neproblémovost vědeckých sdělení, což se bohužel stává i některým tituly ověčeným historikům. Takto zahltil účastníky konference obrovským množstvím faktů maďarský historik a archivář Péter Dominkovits (Šoproň), jenž vystoupil na téma aristokratické dvory a familiáři v západním Zadunajsku v 17. století. V jeho podání se jednalo jen o komentovaný seznam nejvýznamnějších rodin z řad nižší šlechty, jež se uplatňovala na dvorech uherských magnátů. Řešený problém jsme marně hledali také v příspěvku Petera Kónyi (Prešov), který přijel s tématem *Juraj Ottlyk jako hofmistr Františka II. Rákócziho*. Ačkoliv se v Ottlykově případě dochovala neskutečně bohatá pramenová základna (autobiografie, korespondence, instrukce, účty apod.), Kónya ji využil pouze k tomu, aby přítomné seznámil s nic neřešícím chronologickým popisem životních zkušeností tohoto pozoruhodného vojáka a dvořana v letech 1704–1708.

Rozhodně ale není na místě konferenci odsuzovat, neboť faktem zůstává, že celá řada účastníků zaujala velmi zajímavými proslovy. Enikő Csukovits (Budapešť) pojednala o strukturách středověkého uherského panovnického dvora a pěknou sondou doplnil její výklad Norbert C. Tóth (Budapešť), jenž se zabýval dvorem Štěpána Báthoryho ve 20. letech 16. století na základě torza účtů. Pro dějiny počátku novověku byl nepřehlédnutelný Géza Pálffy (Budapešť), který vystoupil s příspěvkem *Virtuální panovnický dvůr v Uhrách v 16. a 17. století*. Ukazoval, jak sice původní královský dvůr v Uhrách po roce 1526 jako celek zanikl, ovšem dále přežívala jeho tradice, a to jak u Jana Zápolského, tak u sedmihradských vévodů a samozřejmě i u habsburských králů. Ti měli vlastní dvůr postavený na úplně jiných základech, žádný samostatný uherský dvůr tedy vést nechtěli, ovšem některé původní funkce zachovali, i když jejich držitelé nepůsobili přímo u panovníka. Pokud ale Habsburkové přijeli do Uher, jejich „virtuální uherský královský dvůr“ jako by ožil a při slavnostních příležitostech (korunovace, hostiny, sněmy) se soustředil okolo panovníka a sloužil mu. Vznikaly tak zajímavé paradoxy, kdy pokrmů vařila dvorská kuchyně, ovšem na stoly je nosili zástupci uherské šlechty. V tomto výčtu zdařilých vystoupení by se též dalo pokračovat, ale my raději upozorníme na klíčové okamžiky konference.

Pro raný novověk se vícero účastníků shodlo na tom, že panovnický či šlechtický dvůr není primárně konkrétní místo, ale daleko spíše společenská struktura, jež není jasně vázána na jedno místo (např. András Péter Szabó pro sedmihradský dvůr v 17. století, Jiří Kubeš pro české šlechtické dvory 17. a první půle 18. věku, Katalin Toma pro dvůr Nádasdyů v 17. století atd.). Proto se opakovaně zdůrazňoval výzkum itinerářů (např. Gábor Várkonyi – Budapešť), které pomáhají stanovit míru využívání konkrétních sídel a podle toho je nutné počítat s proměnami dvora podle místa pobytu. Také není možné vést jasnou dělicí čáru mezi vlastními dvořany a hospodářskými úředníky: obě kategorie se mohly v praxi značně prolínat. K tomu je zapotřebí si uvědomit též některé odlišnosti, které panovaly mezi dvory v jednotlivých zemích. Za zásadní rozdíl považovali účastníci konference existenci rozsáhlé vojenské suity uherských magnátů, kteří museli zajistit obranu svých sídel ve velmi nejisté době (Turci). Zatímco v Uhrách měli šlechtici ještě v druhé půli 17. století ve službě několik desítek až několik set hajduků, v Čechách i jinde bylo podobných ozbrojenců u dvorů jen několik.

Také bylo několikrát poukázáno na to, že existují značné rozdíly mezi ideální strukturou dvora a reálnou skladbou dvořanů, úředníků a služebníků – Szymon Brzeziński (Varšava) pro polský královský dvůr v letech 1506-1668, Jiří Kubeš na příkladě dvora Kryštofa Václava z Nostic, Vítězslav Prchal (oba Pardubice) pro Františka Antonína Šporcka a jeho nástupce Františka Karla Swéerts-Sporcka. Některé úřady nemusely být i delší dobu obsazeny, jindy se stávalo, že jeden člověk kumuloval více funkcí. Také se musí vždy zohlednit osobnost majitele dvora, který mohl upřednostňovat některé i níže postavené služebníky a mohl je využívat i v jiných záležitostech, než jim podle funkce náleželo.

Několik badatelů také zdůraznilo, že je zapotřebí znatelně rozšířit pramenný záběr (ne stačí jen soupisy služebníků a jejich platů), abychom mohli prozkoumat reálné fungování tak složitého organismu, jakým dvory bezesporu byly. Například Diana Duchoňová (Bratislava) sice nazvala svůj příspěvek nepřesně (*Mezi reprezentací a každodenní realitou. Dvě tváře života na aristokratickém dvoře*), avšak výzkumem instrukcí, dvorských řádů a korespondence se jí podařilo ukázat, jak vypadal každodenní život řadových služebníků a úředníků u Esterházyů. Představila různé typy nevhodného chování (smilstvo, cizoložství, opilství, krádeže apod.), které pak museli vysoce postavení dvořané a úředníci řešit a pomáhal jim v tom předem stanovený systém trestů. Vítězslav Prchal plédoval za to, abychom více využívali také prameny osobní povahy a na příkladě kalendářových zápisů Tobiáše Antonína Seemana z 20. – 40. let 18. století srovnal, jak se nápadně liší život u dvora Františka Antonína Šporcka a jeho dědice Františka Karla Swéerts-Sporcka a také náplň funkce konkrétních služebníků, jakými byli nejen sám hofmistr Seeman, ale i komorníci či třeba osobní myslivci.

Nakonec je nutné upozornit, že někteří účastníci konference se též pokusili postavit kriticky k používání termínu dvůr, a to zvláště pro 18. století (Jiří Kubeš pro českou šlechtu po třicetileté válce, Milena Lenderová pro Josefa a Pavlínu ze Schwarzenbergu okolo roku 1800). Přikláněli se raději k používání termínu služebnictvo, resp. domácnost a zdůrazňovali, že je potřeba podniknout výzkum „dvorů“ zejména pro druhou půli 18. století, protože o této problematice v této době téměř nic nevíme.

Souhrnně vzato se jednalo o pozoruhodnou vědeckou konferenci, jež v sobě ukrývala všechny přednosti i nevýhody současných vědeckých akcí. Na jedné straně lze ocenit velmi přátelské prostředí, skvělé zázemí celého setkání na zámku ve Smolenici či řadu kvalitních příspěvků k tématu a zajištění kvalitního simultánního tlumočení. Na druhé straně je nutné zmínit, že přibližně třetina příspěvků by na konferenci mohla z různých důvodů klidně chybět, že se nepodařilo na akci přilákat např. rakouské kolegy a že se nepočítalo s rozsáhlejší diskusí po jednotlivých příspěvcích. Takto byly vznášeny dotazy až po celém bloku, někdy se už chvávalo, takže se v podstatě žádná diskuse nerozproudila. Nejlepší atmosféra pro komunikaci panovala druhý den jednání, kdy se zejména Gézovi Pálffymu podařilo vzbudit větší diskusi, jejímž cílem bylo porovnávat uherskou realitu s českým a polským prostředím. V takovém případě se pak ukazovalo, že tato mezinárodní konference rozhodně smysl nepostrádala a že se jen můžeme těšit na sborník, který organizátoři přislíbili vydat.

Jiří Kubeš – Vítězslav Prchal

Mezinárodní workshop *Piety and Fluidity between the Boundaries of Convent and World (1350-1810) / Frömmigkeit and Durchlässigkeit zwischen Kloster und Welt (1350-1810)*, Opava, 23. dubna 2012.

Pod vedením Mgr. Veroniky Čapské, Ph.D se na půdě Slezské univerzity v Opavě konal mezinárodní workshop, hostící účastníky ze vzdělávacích a výzkumných institucí z Čech, Rakouska, Německa a Velké Británie. Téma, které hosté přijeli do Opavy prodiskutovat, se koncentrovalo na zbožnost a na pohyblivost, či chceme-li propustnost hranic mezi klášterním prostorem a světem. Zvláštní důraz byl nicméně kladen na metodologii, aplikovatelnou při studiu. Variabilita otázek, které autoři příspěvků kladli pramenům doby středověku a novověku, svědčila o tom, že dané téma lze nahlížet z mnoha úhlů historického bádání. Potvrdila i to, že toto zkoumání otevírá poznání nikoli pouze samotné zbožnosti a odborného přístupu k oblasti duchovního života, ale přesahuje svým záběrem do širokých vrstev lidské každodennosti, mentality etc. Diskuse, doprovázející jednotlivé příspěvky, nabízela četné příklady ke srovnávání jevů, ve kterých se hranice mezi uzavře-

ným klášterem a jej obklopujícím laickým světem tenčí či zcela ztrácí. Dle mého osobního soudu přispělo této diskusi také časové vymezení daného tématu, a sice od pozdního středověku do začínajícího 19. století. Díky němu bylo možné nahlížet a srovnávat některé dílčí jevy v dlouhém trvání, což se právě při studiu zbožnosti řeholní a laické ukazuje jako velmi nosné. A samozřejmě nejvyšší přínos pak znamenalo zastoupení hostů z různých evropských zemí a jejich příspěvků, vypovídajících o kulturně blízkých, přesto však historicky i teritoriálně specifických situacích. Bohatost diskuse svědčila o vzájemné inspiraci, kterou si účastníci opavského workshopu mohli vyměnit jak v univerzitní aule, tak i při závěrečném posezení.

Na závěr je nutno poznamenat, že realizace workshopu byla možná díky projektu OP VK *Historicization of Central Europe* (CZ 1.07/2.3.00/20.0031).

Kateřina Čadková

LOUTHAN, Howard, *Obracení Čech na víru, aneb, Rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha: Rybka Publishers 2011, 382 s. ISBN 978-80-87067-07-9.

Kniha *Obracení Čech na víru* amerického historika a bohemisty Howarda Louthana, profesora na floridské univerzitě, vyšla v původní anglické verzi v nakladatelství *Cambridge University Press* již v roce 2009.² Samotný název českého překladu i jeho podtitul *Rekatolizace po dobrém a po zlém* dává tušit, že se autor pustil do ožehavého tématu náboženských dějin, k jehož komplexnímu zpracování se v české „polistopadové“ historiografii dosud žádný z historiků neodvážil. Po přečtení knihy však zjistíme, že ani v tomto případě nebylo téma pobělohorské rekatolizace pojmato zcela komplexně, nýbrž především z hlediska náboženského „obracení“ nekatolických českých zemí *po dobrém*, což ovšem autor předesílá již v samotném úvodu. Jedním z důvodů tohoto „omezení“ je reakce na starší práce historiků, které často interpretují proces rekatolizace jako soubor násilných opatření proti kacířům. Takový přístup Louthan v žádném případě nepopírá, ale snaží se ukázat především smírlivé postupy a „jemnější formy přesvědčování“ při prosazování protireformace římskokatolickou církví a habsburským panovníkem. Zároveň však podstatný vliv na úspěšnost tohoto procesu přičítá umění, architektuře či soudobému dějepiscetví. V celkem devíti kapitolách tak nabízí celou řadu dílčích témat, v rámci nichž za pomoci konkrétních příkladů analyzuje předpoklady, prostředky i důsledky rekatolizačního postupu. V čem však můžeme spatřovat komplexnost této práce, je snaha o reflexi

2 Howard LOUTHAN, *Converting Bohemia: Force and Persuasion in the Catholic Reformation*, Cambridge 2009.

rekatolizace ve všech sociálních skupinách tehdejšího obyvatelstva, což je nutné autorovi a potažmo i knize přičíst jedině k dobru.

První kapitola prezentuje čtenáři dvě zdánlivě nesouvisející události 20. let 17. století: exekuci sedmadvaceti představitelů odbojných stavů na Staroměstském náměstí v Praze v roce 1621 a přenesení ostatků svatého Norberta z Xantenu, zakladatele premonstrátského řádu, z Magdeburku do Prahy v roce 1627. Louthan přitom hledá společné prvky těchto dvou akcí, které podle něj představují důsledek uvědomění katolických panovníků a zároveň omezených prostředků fyzického a psychologického nátlaku, kdy je třeba kromě politických a hospodářských represí projevit autoritu i v oblasti kultury. Oba činy, doprovázené promyšlenou a okázalou ceremonií, měly představovat přípravnou fázi rekatolizace.

Další část práce je věnována šlechtě a jejím pohnutkám k volbě římskokatolické konfese v 17. století. Autor je toho názoru, že představitelé vrcholné šlechty konvertovali ke katolictví jednak pod vidinou hmotných statků a kariéry, ale i kvůli roztržiténosti reformáčnických konfesí, což aristokracie vnímala jako velkou slabinu těchto církví. Katolictví pak pro ni bylo přitažlivé ze dvou hlavních důvodů: nabízelo pocit náboženské jistoty a mnohem větší možnosti v rámci mezinárodních vztahů a kosmopolitního vidění světa. Zároveň je zde zdůrazněna významná role šlechty v oblasti mecenátu a šíření kultu svatých v období rekatolizace.

Třetí kapitola se zabývá otázkou pobělohorského školství a známých sporů okolo správy Pražské univerzity, vzniku arcibiskupského semináře a dále myšlenkovými střety mezi jezuitu a některými představiteli katolické církve a intelektuály (Valerián Magni, Caramuel z Lobkovic, Jan Marek Marci, Jeroným Hirnheim ad.). Na problematiku vzdělávání a vzdělanosti autor navazuje reflexí českého protestantského a církevního dějepiscetví, přičemž zde hodnotí nejvýznamnější práce z obou táborů konfesijně rozpolcené knižní produkce. Výrazněji se pak zabývá konkrétními prostředky užívanými katolickými dějepisci při konstruování nové pobělohorské náboženské identity českých zemí. Další kapitola věnovaná baroknímu umění coby prostředku rekatolizace v první řadě poutavým způsobem prezentuje „čistku“ v pražské Svatovítské katedrále prováděnou kalvinisty z doprovodu Zimního krále Fridricha Falckého v roce 1619, která zvedla vlnu nevole nejen mezi katolíky, ale rovněž mezi utrakvisty a dalšími zástupci nekatolických konfesí v Čechách. Louthan v této souvislosti zdůrazňuje, že Fridrichův kalvinistický dvůr postupoval při ničení inventáře kostela dle teologických principů, tedy že chápal náboženské předměty jako doktrinální záležitost, zatímco obyvatelstvo (bez ohledu na konfesi) považovalo tuto akci za útok na tradiční českou kulturu. Výraznou pozornost v rámci této kapitoly věnuje autor rovněž Karlovu mostu, v jehož ikonografii lze nalézt výsadní témata rekatolizace (mariánský kult, důraz na mučedníky atd.).

Důležitou částí práce je stať věnovaná rekatolizaci venkova, který představoval významný prostor pro misijní činnost církevních řádů, mezi nimiž dominantní roli, byť s omezeným dosahem, hráli jezuité a piaristé. Pobělohorský venkov sužovaný tristním stavem farní správy, v důsledku čehož trpělo i venkovské školství, se vyznačoval vysokou mírou doktrinální negramotnosti a náboženské nevyhraněnosti. Tento problém přetrvával až do 18. století, nicméně účinnými prostředky k jeho potlačení byly právě misie v kombinaci s katechetickým vyučováním. Významnou roli v náboženském vzdělávání venkovanů sehrály podle Louthana hudba a zpěv, které byly odpradáva součástí české lidové kultury. Neopomenutelné podpůrné prostředky rekatolizace pak na venkově představovaly například nový kult sv. Izidora (Sedláka) a rovněž řada vznikajících náboženských bratrstev.

Neopomenutelnou součástí protireformace reprezentovala náboženská knižní kultura, která po roce 1620 trpěla v českých zemích pomalým rozvojem tiskařství. Prvními vydavateli katolických tisků v Praze byli jezuité, přičemž do konce 17. století se vydávání náboženských titulů v Čechách značně rozšířilo mimo jiné proto, že představovalo dobrý obchod. Největším pobělohorským tiskařským počinem byl český překlad Písma v podobě Svatováclavské bible, ačkoliv významné místo zaujímaly rovněž tištěné písně a kázání.

Předposlední kapitola recenzované knihy již čtenáři nepředstavuje prostředky rekatolizačních snah, nýbrž projevy potridentského katolicismu v podobě poutí a barokní lidové zbožnosti. Především pak poutnictví se podle autora v průběhu 17. století přeměnilo coby veřejná forma zbožnosti na jeden z nejvýznamnějších rysů české náboženské identity. Tento fenomén byl ovšem nutně spjat se vznikem sítě poutních míst, což patřilo především k zásluhám aristokracie, náboženských řádů, bratrstev i významných jednotlivců (katolických kněží ad.).

Závěrečná kapitola, podobně jako stať úvodní, nabízí opět dvě události, resp. osobnosti, které zdánlivě nemají nic společného. První z nich je Jan Nepomucký a jeho kult, druhým pak zavražděný židovský chlapec Šimon Abeles, jehož případ vzbudil v Praze pozdního 17. století nevídanou pozornost. Louthan přitom Jana Nepomuckého i Šimona Abelese označuje za mučedníky, u nichž lze pozorovat vzájemné paralely ve zrodu mýtu, který v duchu katolického triumfalismu dosáhl v českých zemích vrcholu na přelomu 17. a 18. století.

Předkládaná kniha Howarda Louthana na jedné straně prezentuje víceméně známé události období rekatolizace na základě výběrové české a především zahraniční literatury v kombinaci s některými archivními prameny, na druhé straně se pokouší o ucelenou rekonstrukci procesu utváření barokní katolické náboženské kultury v českých zemích po bitvě na Bílé hoře s ohledem na široké vrstvy tehdejšího obyvatelstva, přičemž ve většině

případů nabízí srovnání s vývojem předbělohorským. Přesto vyvstává otázka, zda toto téma vůbec lze objektivně zkoumat jako celek bez paralelního a komparativního studia lokálních poměrů v rámci českých zemí. Práci navíc v některých ohledech chybí hlubší přehled o dílčím výzkumu českých historiků na dané téma, nicméně svým novým přístupem k interpretaci procesů a jevů v rámci složitého období rekatolizace si zcela jistě zaslouží naši pozornost.

Ladislav Nekvapil

Sborník Dějiny staveb 2011, vydal Klub Augusta Sedláčka ve spolupráci se Sdružením pro stavebně historický průzkum, Plzeň 2012.

Obsahem sborníku jsou písemné podoby referátů, přednesených na dvanáctém ročníku konference Dějiny staveb v západočeských Nechtinech v posledním březnovém víkendu v roce 2011 – přesněji jejich většina, dané včasným odevzdáním a stanoviskem redakční rady sborníku. Součástí sborníku jsou i stati kolegů ze Slovenska, kteří se nechtinských konferencí pravidelně účastní. Neopakují se zde texty, které byly již otištěny přímo pro konferenci ve zvláštním čísle periodika Hláska – zpravodaje Klubu Augusta Sedláčka, které se týkají informací, přednesených při večerních sezeních mimo tematické sekce referátů. Takto byly na konferenci uvedeny informace o postupu přípravy Centra stavitelského dědictví v Plasích (Pavel Kodera) a o publikaci Hološovice / Vesnická památková rezervace (Jiří Škabrada).

Sborník tradičně začíná úvodním slovem předsedy konference, jímž byl Tomáš Durdík. Náplní jeho proslovu bylo postavení nechtinské konference v rámci ostatních odborných setkání, věnovaných výzkumu historických staveb. První příspěvek (Radima Vrly) s názvem *Průzkum hospodářského traktu ve východní části jádra hradu Lukova* je věnován poznatkům z archeologického výzkumu ve východní části tohoto hradu na Zlínsku, jímž byl rozpoznán hospodářský objekt ze 16. století. Pod názvem *Kvádrově zdivo kostela v Tismicích* následuje dokumentačně zajímavý rozbor dvou úseků zdiva známé románské baziliky na Kolínsku, pro který využil Karel Kibic ml. lešení, postavené při probíhající opravě pláště objektu. Článek Zlaty Gersdorfové *Nejstarší stavebně historický průzkum tzv. Horního hradu v Českém Krumlově* pak uvádí informaci o písemném i grafickém záznamu poznatků této významné stavby, pocházejícím zřejmě z počátku 20. století, který se tak řadí k nejstarším elaborátům, zpracovaným novodobou metodikou stavebně historického průzkumu. Ve stati *Mlýny na Hamerském potoce* podává Lucie Galusová zprávu o dokumentaci zbytků mlýnů, zaniklých po 2. světové válce na vodním toku poblíž Plané na Tachovsku.

Martin Guldan a Katarína Oravcová představují v textu, nazvaném *Príspevok k typológii vinohradníckych stavieb* vztah dispozice objektů s touto specifickou funkcí k uspořádání standardních vesnických domů. Následuje článek Dany Novotné *Zpráva o městě, které nebylo postaveno*. Jeho obsahem je informace o málo známé rané etapě díla architekta Bohuslava Fuchse – existujícím fragmentu rodinné textilní továrny a sídliště v odlehleém místě poblíž Tišnova. *Ohrožený areál lesoparku Prašivice u Nalžovských Hor* představují (právě pod tímto názvem) David Tuma a Veronika Zelinková jako přírodní oblast se zajímavými stavbami a výtvarně upravenými skalními útvary.

Stať Jana Štětíny *Stavební vývoj domu čp. 1477 v Podzámecké zahradě v Kroměříži* seznámuje s poměrně dlouhými a složitými dějinami domu zahradníka v kroměřížském zámeckém areálu. V dalším článku s názvem *Príspevok k poznání stavební podoby zaniklé tvrže v Třebovčicích* podává Pavel Drnovský zprávu o zajímavé akci z let 1920 – 21, při níž ve zmiňované obci na Jičínsku tehdejší kustod muzea v Hořicích architekt Emil Dufek odkryl a dokumentoval zbytky zaniklé tvrže, zajímavé založením na dřevěných rostech a pilotách. *Výzkum městského opevnění v Chrudimi v roce 2009* je název stati Jana Musila, v níž autor shrnuje mozaiku nových informací, získaných na několika místech obvodu někdejšího jádra významného východočeského města. Minulost a současnost zámku Dolní Břežany (jižně od Prahy) představuje (pod názvem *Mít tak poklady březánského zámku, koupil bych za ně půl světa*) Veronika Kucrová.

Další článek *Dva příklady patrových domů se smíšenou konstrukcí stěn na Vysokomýtsku* je dílem studentů Filozofické fakulty Univerzity Pardubice – Zuzany Vařekové a Jiřího Švece. Autoři zde dokumentují dva zanikající vesnické domy, pro jejichž patrovou výstavbu v 19. století byly ještě zčásti použity dřevěné konstrukce. Z poznatků výzkumu lidové architektury čerpá i další článek rovněž od pardubického studenta: *Konstrukční zajímavosti roubených sýpek na severním Benešovsku* od Ernesta Fábika, přinášející mimo jiné zajímavé poznatky o starobylých typech dveřních zámků.

Situaci specifického pramene pro poznání historických staveb v Praze shrnuje Kateřina Samojská v příspěvku s názvem *Průvodce po pražských fondech historických stavebních plánů*. Následuje informace Henriety Žažové o historických zprávách k jedné ze sakrálních staveb z okresu Levice na Slovensku – *Kostol sv. Mikuláša biskupa v Sazdicích vo svetle archívnych prameňov*. Jiří Varhaník se pak v příspěvku *K počátkům hradu Lemberka* věnuje popisu autentických prvků stavební výbavy válcové věže – nejstaršího objektu tohoto severočeského hradu. Stať Petry Dohnalové a Miroslavy Novotné s názvem *Nové poznatky ke stavebnímu vývoji kostela sv. Štěpána v Malešovicích* shrnuje poznatky o tomto vesnickém kostele jižně od Brna.

Starším dějinám objektu, v němž se konají konference Dějiny staveb, věnuje pozornost Jan Štěpánek v příspěvku *Nové poznatky o stavebním vývoji zámku Preitenstein*. Podně-

tem k této práci byl nečekaný nález vyobrazení, zachycujících panské sídlo u Nečtin někdy v první třetině 19. století, tedy před velkou novogotickou přestavbou. Do prostředí městských a industriálních staveb 2. poloviny 19. století vstupují Daniel Zádrapa a Vlastimil Rudolf svou statí *Architekt Max Fleischer a jeho stavby zejména na území města Prostějova*.

Konferenční příspěvky Jindřicha Hodače zpravidla informují účastníky o nových technických způsobech dokumentace objektů; poslední má název *Technologie tvorby fotoplánů a možnosti využití free software SIMphoto*. Následuje další část „seriálu“ Jiřího Škabradý a Martina Ebela, představujícího zajímavé osobnosti z řad projektantů vesnických staveb, tentokrát z oblasti našich největších tradičních vesnických domů v severních Čechách: *Joseph Köcher a Joseph Proksch – projektanti na panství Ploskovice v 1. polovině 19. století*. Tématicky do oblasti lidové architektury náleží i další příspěvek – *Dům čp. 30 na Skalsku a další domy se svažitými pavlačemi na Mladoboleslavsku* od Jany Svobodové. Sondou do děsivé situace některých památek v západních Čechách je příspěvek Martina Čechury *Archeologický výzkum kostela sv. Jana Křtitele v Ostrovci*.

Další dva články od slovenských kolegů se týkají nejpozoruhodnější identifikace v rámci významné činnosti „krovové sekce“ stavebně historického výzkumu na Slovensku – typologického a časového zařazení mimořádně velkých a významných krovů nad bratislavským městským kostelem, donedávna zařazovaných bez odborné argumentace až do období mladších úprav stavby v 19. století. Renáta Korenková, Mirek Navrátil a Peter Krušínský připravili elaborát *Predbežný stavebno-technický prieskum aktuálneho stavu krovov katedrály sv. Martina v Bratislave* a Lubor Suchý, Peter Glos, Karol Ďurian a Peter Krušínský zpracovali následující referát *Stavebno historický prieskum krovov nad dómom sv. Martina v Bratislave*. Všechny čtyři zachované konstrukce (dendrochronologicky datované Tomášem Kynclem) jsou středověké, resp. pozdně středověké – dva krovky bočních pultových přístaveb u věže z dvacátých let 15. století, grandiózní krov nad halovým trojlodím ze závěru třicátých let 15. století a krov nad kněžištěm z prvních let 16. století. Krov nad lodí představuje největší zachovanou krovovou konstrukci na území Slovenska (a pravděpodobně i v rámci okolního středoevropského prostoru), zatímco krov nad kněžištěm je v podobném územním záběru nejstarším krovem, používajícím tehdy nový podélný ztužující systém se šikmými stolicemi.

Závěrečný oddíl sborníku tvoří příspěvky opět s různorodou tematikou. Stař Františka Kašičky rekapituluje zjištění o jednom z úseků hradebního systému města Českých Budějovic pod názvem *Českobudějovické hradby mezi Solnou brankou a Biskupskou ulicí*. Předposlední článek od Lubomíra Zemana, Jiřího Klsáka a Jana Tajera se týká součinnosti operativního průzkumu s archeologickým výzkumem při obnově jedné ze staveb významného zámeckého areálu v Ostrově nad Ohří: *Palác princů – Bádenský zámek v Ostro-*

vě ve světle nejnovějších zjištění. Jedním z atraktivních výsledků této práce je nepochybně zjištění mimořádně exkluzivní součásti vybavení objektu – někdejší tzv. Dianiny lázně. Poslední příspěvek tvoří kolektivní práce (autoři Josef Hložek, Tomáš Karel, Jiří Klsák, Vilém Knoll, Luděk Krčmář a Jan Tajer) *Záhadná fortifikace u Bochova*, věnovaná dokumentaci a úvahám o smyslu donedávna neznámého opevnění poblíž uvedeného západočeského městečka.

Jiří Škabrada